

Кері байланыс

IQAA тақырыптық талдауы бойынша

Қазақстандағы жоғары білім беру мекемелеріндегі этика мен академиялық адалдықтың кейбір аспектілері: мәселелер мен болашақ перспективалар

Университетке деген сенім тек оның оқу бағдарламаларының сапасы, ғылыми-зерттеу нәтижелері немесе материалдық ресурстарымен ғана емес, сонымен қатар этикалық стандарттардың тұрақтылығы, басқару шешімдерінің ашықтығы және академиялық ортаның әділдігі арқылы да қалыптасады. Осы тұрғыдан алғанда, IQAA-ның «Қазақстанның жоғары оқу орындарындағы этика мен академиялық адалдықтың кейбір аспектілері: мәселелер мен перспективалар» тақырыптық талдауы қазіргі заманғы жоғары білім берудің ең маңызды негіздерінің біріне – жоғары оқу орнының барлық негізгі процестерде адалдық, есеп берушілік пен ашықтықты қамтамасыз ету қабілетіне – арналған.

Бұл талдауда академиялық адалдық тек плагиатпен күрес мәселесі ретінде ғана емес, сонымен бірге кең ауқымды институционалдық мәдениет ретінде қарастырылады. Бұл тәсіл аса маңызды, себебі этикалық бұзушылықтар тек студенттердің жазба жұмыстарында ғана емес, басқаруда, ресурстарды бөлуде, шағымдарды қарауда, бағалау үдерісінде, кадрлық шешімдерде, мүдделі тараптармен қарым-қатынаста және ішкі рәсімдердің ашықтығында да көрініс табуы мүмкін. Осы талдаудың құндылығы академиялық адалдықты білім беру сапасын қамтамасыз етудің жалпы жүйесімен байланыстыруында жатыр.

Талдаудың маңызды бағыты – корпоративтік басқару механизмдерін зерттеу. Академиялық кеңестердің, директорлар кеңестерінің, қамқоршылар кеңестерінің және қадағалау кеңестерінің болуы Қазақстандағы жоғары білім беру ұйымдарында әртүрлі коллегиялық басқару үлгілері қолданылып жатқанын көрсетеді. Алайда мұндай органдардың тек қана болуы өздігінен ашықтық пен сенімді қамтамасыз етпейді. Маңыздысы – осы кеңестердің құрамы мен қызметі туралы ақпараттың ашықтығы, мүдделер қақтығысын болдырмау, билік тармақтарын бөлу және шешім қабылдауға тәуелсіз өкілдердің шынайы қатысуы.

Талдау корпоративтік басқару мен этика арасындағы байланысты көрсетуі маңызды. Бұл маңызды қорытынды, себебі академиялық адалдық тек дәрісханада немесе диссертация жазу кезінде ғана емес, университеттің басқару мәдениеті деңгейінде де басталады. Егер басқарушы және коллегиялық органдардың жұмысында әділдік, ашықтық және есеп беру қағидалары сақталса, олар күнделікті академиялық тәжірибенің ажырамас бөлігіне айналып, білім беру процесіне қатысушылар оларды жай ғана декларативті емес, шынайы стандарттар ретінде қабылдайды.

Ішкі реттеуші құжаттарға арналған бөлім ерекше маңызға ие. Қазақстандағы жоғары оқу орындары этика кодекстерін, академиялық адалдық ережелерін, сыбайлас жемқорлыққа қарсы стандарттарды, саясатты және басқа да жергілікті нормативтік актілерді әзірледі. Алайда, осы құжаттардың тиімді жұмыс істеуі үшін олардың тек болуы ғана емес, сонымен қатар қолжетімді, түсінікті, үнемі жаңартылып, ресми веб-сайттарда бірыңғай түрде жариялануы да маңызды. Веб-сайттың әртүрлі тілдік нұсқалары арасында ақпаратты синхрондау жөніндегі ұсыныс ерекше өзекті, себебі ашықтық академиялық қауымдастықтың барлық мүшелеріне, соның ішінде халықаралық студенттер мен серіктестерге қамтамасыз етілуі тиіс.

Бұзушылықтарды бақылау және жою механизмдері талдауда ерекше орын алады. Этика комитеттері, тәртіптік комиссиялар, сәйкестік бөлімдері, кері байланыс жәшіктері мен сенім телефондары, жоғары басшылық блогтары, плагиатқа қарсы жүйелер және онлайн қадағалау бұзушылықтарды болдырмау мен оларға жауап берудің негізін құрайды. Сонымен бірге, осы құралдардың тиімділігі олардың нақты қолданылу дәрежесіне, есеп беру рәсімдерінің айқындылығына, қаралған істер бойынша қорытынды статистика жариялана ма, сондай-ақ студенттер мен оқытушылар қабылданған шешімдерді әділ деп санай ма деген факторларға байланысты.

Бұл талдаудың басты артықшылығы – ол тек бар механизмдерді тізімдеумен шектелмейді. Құжат олардың тиімділігіне қатысты сұрақ қояды: жетіспеушілігі

арнайы сәйкестік жөніндегі қызметкер лауазымының болмауы, плагиатқа қарсы жүйелердің оқу платформаларымен жеткіліксіз интеграциялануы, кері байланыстың нашар болуы және бұзушылықтар туралы қоғамдық есеп берудің жеткіліксіздігі академиялық адалдыққа бір реттік шаралар емес, сенімге негізделген жүйелі инфрақұрылым қажет екенін көрсетеді. Дәл осы инфрақұрылым университетке бұзушылықтарды тіркеумен ғана шектелмей, оларды болдырмауға да мүмкіндік береді.

Алдын алу жұмысы академиялық мәдениетті қалыптастырудың ажырамас бөлігі ретінде қарастырылады. Семинарлар, тренингтер, тәжірибелік сабақтар, сыбайлас жемқорлыққа қарсы органдар өкілдерімен кездесулер және ақпараттық науқандар студенттерге, оқытушыларға және қызметкерлерге этикалық мінез-құлық стандарттарын жақсырақ түсінуге көмектеседі. Сонымен бірге, осы саланы одан әрі дамыту формальды ақпарат беруден практикалық дайындыққа көшуді қамтуы тиіс: кейс-стадилерді талдау, дұрыс сілтеме жасауды үйрету, дереккөздермен жұмыс істеу, цифрлық технологияларды пайдалану этикасы және академиялық нәтижелер үшін жеке жауапкершілікті арттыру.

Академиялық адалдық мәселесі цифрландыру мен жасанды интеллекттің дамуы жағдайында ерекше өзекті болып отыр. Мәтінді автоматты түрде жасау, аудару, ақпарат іздеу және тапсырма дайындауға арналған заманауи құралдар академиялық тәуекелдердің сипатын өзгертіп жатыр. Сондықтан жоғары білім беру ұйымдары үшін жаңа цифрлық тәжірибелерді ескере отырып академиялық адалдық саясатын жаңарту маңызды: жасанды интеллектіні қабылдауға болатын және қабылдауға болмайтын қолдану түрлерін ажырату, студенттерді технологияны жауапты пайдалануға үйрету және тәуелсіз ойлау, пайымдау және құзыреттерді шынайы меңгеруді тексеретін бағалау формаларын дамыту.

Студенттердің, академиялық қызметкерлердің және жұмыс берушілердің сапаны қамтамасыз ету процестеріне қатысуы да этикалық ортаның негізгі элементі ретінде ерекше атап көрсетіледі. Сауалнамалардың, ішкі аудиттердің, кері байланыс механизмдерінің және комитеттерде академиялық қауымдастық өкілдерінің қатысуы басқарудың ашықтығын арттыруға мүмкіндік береді. Алайда кейбір коллегиялық органдарда студенттердің аз қатысуы ресми өкілдіктің жеткіліксіз екенін көрсетеді. Студенттердің пікірі шешім қабылдауда мазмұнды, дәлелді және шынайы ескерілуі тиіс.

Бұл талдаудың практикалық маңызы жоғары оқу орындарына академиялық адалдықты жеке тәртіптік рәсім ретінде емес, институттық дамудың бір бөлігі ретінде қарастыруға көмектесуінде. Университеттер осы талдаудың нәтижелерін этика кодекстерін қайта қарау, жазбаша жұмыстарды тексеру ережелерін жаңарту, сәйкестік қызметтерін күшейту, шағымдану рәсімдерін ашық ету, академиялық адалдық бойынша оқыту бағдарламаларын әзірлеу және ашық кері байланыс механизмдерін енгізу үшін пайдалана алады.

Алдағы тақырыптық зерттеулер үшін перспективалы бағыт – енгізілген этикалық механизмдердің студенттердің, оқытушылар мен қызметкерлердің мінез-құлқына нақты қалай әсер ететінін зерттеу. Сонымен қатар талдауды мүдделер қақтығыстарын болдырмау жөніндегі кейс-стадиді, бұзушылықтар туралы агрегацияланған статистиканы жариялау тәжірибесін, жасанды интеллектіні этикалық қолдану үлгілерін және студент қауымдастықтарының академиялық адалдықты насихаттаудағы рөлін салыстырмалы зерттеуді қамтитындай кеңейту пайдалы болар еді.

Жалпы алғанда, IQAA-ның «Қазақстанның жоғары білім беру ұйымдарындағы этика мен академиялық адалдықтың кейбір аспектілері: мәселелер мен перспективалар» атты тақырыптық талдауы жоғары білім беру жүйесі үшін мазмұнды әрі өзекті материал ұсынады. Оның маңыздылығы академиялық адалдықты сенім, сапалы басқару, әділ бағалау және жауапты академиялық ортаның негізі ретінде көрсетуінде жатыр. Мұндай талдау жоғары білім беру ұйымдарының ережелердің тек формальды сақталуынан адалдық, ашықтық және институционалдық мәдениеттің жетілуіне өтуін жеңілдетеді жауапкершілікке.

Е.И. Калиева

педагогика бойынша PhD, доцент, Жалпы педагогика кафедрасы

Ш. Есенов атындағы Каспий технологиялық және инженерлік университеті